

zmian mających miejsce w nauce i kulturze współczesnej, prowadzi z jednej strony do spłykania obrazu przeszłości i w konsekwencji do jego deformacji, z drugiej zaś strony coraz częściej stawia się zasadnicze pytanie o społeczną przydatność historii jako samodzielnej dyscypliny badawczej.

Nie należy przy tym zapominać, że kultura będąca przedmiotem zainteresowania przedstawicieli wielu dyscyplin, to w istocie nic innego, jak ukształtowany ewolucyjnie system wyuczonych zachowań, uwzględniający właściwe dla gatunku biologiczne mechanizmy adaptacyjne, które, pomimo iż włączone w nowy układ relacji, zachowują w znacznej mierze swój pierwotny funkcjonalny charakter³. W pewnym uproszczeniu w tradycyjnym ujęciu popełniany bywa podobny błąd, jak w przypadku nauki przedkopenikańskiej, z tą różnicą, iż zamiast Słońca w centrum historyk umieszcza człowieka, zgodnie zresztą z duchem tradycji judeo-chrześcijańskiej, podczas gdy w rzeczywistości bardziej uzasadnione byłoby porównanie z bezimienną planetą w którymś z układów we wszechświecie. Odrzucenie antropocentryzmu — jak i europocentryzmu — oraz interpretacji deterministycznych, próbujących zrozumieć człowieka w absolutnej izolacji od przyrody i bez uwzględnienia ewolucjonistycznego uwikłania jego procesu powstawania — tak w sensie jednostkowym, jak i gatunkowym — w tym zwłaszcza niedostatecznego uwzględniania wpływu praw wyższych czynności nerwowych na formy życia i zachowania człowieka, prowadzi do zawężenia perspektywy badawczej, często uniemożliwiając zrozumienie i wyjaśnienie wielu zachowań i procesów, a ponadto *de facto* wyłącza np. wszelkiego rodzaju działania irracjonalne, silnie emocjonalne i agresywne z pola zainteresowania nauk historycznych i w konsekwencji uniemożliwia właściwą ocenę tak podstawowych zjawisk, jak np. powstawanie i upadek państw, kryzysy, klęski żywiołowe, epidemie, wojny czy rewolucje⁴.

³ Zob. m.in. W. Bray, *The biological basis of culture*, [w:] C. Renfrew (red.), *The Explanation of Culture Change. Models in Prehistory*, London 1973, s. 73 nn; M. Sahlins, *The Use and Abuse of Biology, An Anthropological of Sociobiology*, Ann Arbor 1976; R. Boyd, P. J. Richerson, *Culture and the Evolutionary Process*, Chicago 1985; J. Last, *The nature of history*, [w:] I. Hodden (red.), *Interpreting Archeology: Finding Meaning in the Past*, London 1995, s. 142 nn; M. Midgley, *Reductive megalomania*, [w:] J. Cornwell (red.), *Nature's Imagination. The Frontiers of Scientific Vision*, Oxford-New York-Melbourne 1995, s. 133 nn.

⁴ M. Fried, M. Harris, R. Murphy (red.), *Der Krieg. Zur Anthropologie der Aggression und des bewaffneten Konflikts*, Stuttgart 1971; M. F. Ashley Montagu (red.), *Mensch und Aggression. Der Krieg kommt nicht aus unseren Genen*, Weinheim-Basel 1974; J. Delumeau, *Strach w kulturze zachodu XIV-XVIII wieku*, Warszawa 1986; A. Kepiński, *Lęk*, Warszawa 1987; J. Gerhards, *Soziologie der Emotionen. Fragestellungen, Systematik und Perspektiven*, München 1988; G. Duby, *Unseren Ängsten auf der Spur. Vom Mittelalter zum Jahr 2000*, Köln 1996.